

QO‘QON DAVLAT
PEDAGOGIKA INSTITUTI
ILMIY XABARLARI
(2025-yil 1-son)

IJTIMOIIY FANLAR
SOCIAL STUDIES

IJTIMOIIY MUHITNING KORRUPTSIYOGENLIK HOLATLARINING SHAKLLANISHIGA TA’SIRI.

Abdusharipova Fazilat Farxodbek qizi
Urganch ranch texnologiya
universiteti stajor-o‘qituvchisi
fazilatabdusharipova8@gmail.com
Tel: +998937488098

Annotatsiya: Bugungi yangi O‘zbekiston sharoitida yurtimizda barcha jabhalarda jadal sur’atlar bilan keng ko‘lamli islohotlar olib borilib, aholining turmush darajasini yaxshilash, farovon yashashini ta’minlash bosh maqsad qilib olindi. Har bir mamlakat gullab-yashnashi, taraqqiy topishi uchun eng avvalo, o‘sha erda sog‘lom muhit barqaror bo‘lmog‘i lozim.

Biroq, mamlakatimiz tomonidan yuqorida qayd etilgan chuqur islohotlar olib borilishiga qaramay, bu salbiy illatning tag-tomiri bilan yulib tashlashning imkoni bo‘lmayapti. Haqiqatdan ham, korrupsiya bor joyda o‘lish ham, yuksalish ham bo‘lmaydi. Qisqa qilib aytganda, korrupsiya – nurli kelajakka to‘siqdir.

Kalit so‘zlar: Jamiyat, shaffoflik, oliy ta’lim, islohot, halollik vaksinasi, normativ-huquqiy hujatlar, raqamlashtirish, taraqqiyot, toifalangan stipendiyalar

Аннотация: В сегодняшнем новом Узбекистане во всех сферах жизни нашей страны ускоренными темпами осуществляются масштабные реформы, главная цель которых – повышение уровня жизни населения и обеспечение его благосостояния. Для процветания и развития каждой страны в первую очередь необходима здоровая и стабильная окружающая среда.

Ключевые слова: общество, прозрачность, высшее образование, реформа, нормативная база, нормативные, юридические дискуссии, нумерация, развитие, категория

Abstract: In today's new Uzbekistan, large-scale reforms are being carried out at an accelerated pace in all spheres of life in our country, the main goal of which is to improve the standard of living of the population and ensure its well-being. For the prosperity and development of each country, a healthy and stable environment is first and foremost necessary. However, despite the deep reforms carried out in our country, it has not been possible to eradicate this negative evil at the root. In fact, where there is corruption, there is no growth and progress. In short, corruption is an obstacle to a bright future.

Keywords: Society, transparency, higher education, reform, normative victix, normative, legal discussions, numbering, development, category

Kirish. Mamlakatimizda kechayotgan shiddatkor islohotlarning kutilgan samarasini berishida bevosita oliy ta‘lim tizimi muhim ahamiyatga ega hisoblanadi. Korrupsiya ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy jarayonlar natijasida vujudga keladigan murakkab ijtimoiy hodisadir. Korrupsiya holatlari ko‘pincha ijtimoiy muhitning o‘ziga xos xususiyatlari bilan bog‘liq bo‘ladi. Ushbu hujjatda ijtimoiy muhitning korrupsiogenlik holatlarining shakllanishiga ta‘siri batafsil yoritiladi.

Umuman olganda korrupsiya bu – ta‘limda sifatning pasayishi, adolatga soya soladigan salbiy illatdir. Bu illatning chuqur ildiz otishi jamiyat taraqqiyotiga g‘ov bo‘lib, fuqarolarni davlat organlariga bo‘lgan ishonchini so‘ndiradi. Natijada oddiy odamlarda qabul qilinayotgan qonun hujjatlari va amalga oshirilayotgan islohotlarga beparvolik, e‘tiborsizlik kuchayadi. Shu bois korrupsiyaga qarshi o‘ziga xos yondashuv va zamonaviy usullar yordamida murosasiz kurashish lozim. Oliy ta‘limni korrupsiyadan holi sohaga aylantirish uchun quydagilarni amalga oshirish zarur: oliy ta‘lim muassasi rahbariyati tomonidan qabul qilinadigan qaror va buyruqlar, sarflanadigan xarajatlar va daromadlarning ochiq portalini yaratish hamda ta‘sirchan jamoatchilik nazoratini yo‘lga qo‘yish kerak. Shuningdek oliygohlar ilmiy salohiyatini oshirish uchun himoya qilinadigan falsafa doktori va fan doktorlik dissertatsiyalarning dolzarbligini, bugungi kundagi ahamiyatini hamda muayyan soha istiqboliga xizmat qilishi kerak kabi tamoyillar joriy qilinishi kerak. [1]

Adabiyotlar tahlili. O‘zbekiston Respublikasida korrupsiya bilan bog‘liq jinoyatlarning pedagogik tavsifi va ularning profilaktikasi masalalari huquqshunos olimlar Q.R.Abdurasulova, B.A.Rajabov, B.D.Axrarov, S.Sh. Utemuradov, B.I.Ismoilov, M.M.Xaydarov, B.A.Umrzoqov, A.K.Rasulev, M.X.Rustambaev, Q. Tajibayev, SH.R.Qobilov va boshqalar tomonidan nazariy-huquqiy jihatdan o‘rganilgan. Xususan, B.D.Axrarov boshqaruv tartibiga qarshi mansabdorlik jinoyatlari uchun javobgarlik muammolarini, B.E.Zakirov korrupsiya bilan bog‘liq huquqbuzarliklarning alohida turi sifatida poraxo‘rlikka qarshi kurashning jinoiy-huquqiy masalalari hamda ushbu turdagi jinoyatlar uchun jinoiy javobgarlik muammolarini, R.Zufarov korxona va tashkilotlarda mansab vakolatlarini suiiste‘mol qilish masalalarini dissertatsiya doirasida ilmiy-nazariy tadqiq etgan. MDH mamlakatlari olimlari tomonidan korrupsiyaga qarshi kurashning hozirgi holati va istiqbollari, korrupsion faoliyatni jinoiy- huquqiy va kriminologik jihatlari, korrupsiya tushunchasi va davlat boshqaruvida uning oldini olish choralari kabi masalalar V.V.Lunev, L.V.Mixailov, A.V.Kuzmin, Yu.A.Grachev, A.Gardin, V.G.Grib, X.A.Umarov, M.N.Xalifaev va boshqalar tomonidan o‘rganilgan. Xorij olimlari Eugen Dimant (Oygen Dimant), Saidbal Kar (Saibal Kar), Ronald Kroeze (Ronald Kroyz), Riccardo Pelizzo (Rikardo Pelitsso), Davide Torsello (Devid Torsello), Nikolas Hamelin (Nikolas Xamelin), Brigitte Zimmerman (Bridjitt Simmerman) va boshqalar masalaning profilaktik nuqtai nazaridan ilmiy tadqiq etgan.

Xususan, Eugen Dimant – migratsiyaning korrupsiya darajasiga ta’siri masalalarini, Davide Torsello – davlatlarning korrupsiyani oldini olishdagi ahamiyatiga doir masalalarni tadqiq etganlar. Yuqoridagi ilmiy izlanishlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston Respublikasida korrupsiya bilan bog‘liq jinoyatlarning profilaktikasi, uni amalga oshirish usullari va mexanizmlari, shuningdek, korrupsiya bilan bog‘liq jinoyatlar profilaktikasi bilan shug‘ullanuvchi sub’ektlarning funksiya va vakolatlarini takomillashtirish hamda o‘zaro uyg‘unlashtirish masalalari kompleks monografik jihatdan o‘rganilmagan.

Tadqiqot metodologiyasi. Ijtimoiy muhit jamiyatdagi iqtisodiy, siyosiy, madaniy va axloqiy sharoitlarni o‘z ichiga oladi. Bu omillar shaxslarning xulq-atvori, qadriyatlari va qarorlar qabul qilish jarayoniga ta’sir ko‘rsatadi. Korrupsiogenlik esa jamiyatda korrupsiya sodir bo‘lishiga yordam beruvchi shart-sharoitlar va omillar yig‘indisidir.

Korrupsiogen ijtimoiy muhit quyidagi belgilar bilan tavsiflanadi:

- - Huquqiy tizimning zaifligi
- - Ijtimoiy adolatsizlik
- - Qonunlarning tanqidiy emasligi va ularga amal qilmaslik holatlari
- - Shaxsiy manfaatlarni umumiy manfaatlardan ustun qo‘yish

Ijtimoiy muhit omillari va korrupsiogenlikka ta’siri

a. Iqtisodiy omillar

- Kambag‘allik va iqtisodiy tengsizlik: Ijtimoiy tengsizlik jamiyatda norozilik kayfiyatini oshiradi. Kambag‘al aholining noqonuniy yo‘llar bilan boylik orttirishga moyilligi kuchayadi.

- Rivojlanishning notekisligi: Qishloq va shahar o‘rtasidagi iqtisodiy tafovut korrupsiya ko‘lamini kengaytiradi.

b. Madaniy va axloqiy omillar

- Oilaviy munosabatlar: Ayrim jamiyatlarda qarindosh-urug‘chilik va tanish-bilishchilik (nepotizm) odatiy holat sifatida qabul qilinadi, bu esa korrupsiogen muhitni rivojlantiradi.

- An‘anaviy qadriyatlar: Jamiyatda «yordam berish» tushunchasi noto‘g‘ri talqin qilinib, korrupsiya bilan bog‘liq xatti-harakatlarni oqlashi mumkin.

c. Siyosiy omillar

- Davlat institutlarining zaifligi: Davlat boshqaruvida shaffoflikning yetishmasligi korrupsiya uchun qulay sharoit yaratadi.

- Javobgarlik va hisobotlilikning yo‘qligi: Rasmiy shaxslarning o‘z vakolatlarini suiiste’mol qilishi uchun imkoniyat yaratiladi.

d. Ta’lim va ijtimoiy ong

- Poraxo‘rlikning ijtimoiy normalashuvi: Ta’lim tizimidagi korrupsiya (masalan, imtihonlarda pora berish) yosh avlodda bu xatti-harakatlarni odatiy hol sifatida qabul qilishiga olib keladi.

- Axborot va xabardorlik darajasi: Agar jamiyat korrupsiya haqida ma’lumotga ega bo‘lmasa yoki unga nisbatan befarq bo‘lsa, korrupsiya rivojlanishi davom etadi.

Ijtimoiy muhitning korrupsiogenlikka ta'sirini kamaytirish choralari

a. Qonuniy va institutsional choralar

- Qonun ustuvorligini ta'minlash: Qonunlar adolatli va barcha uchun teng qo'llanilishi kerak.

- Davlat boshqaruvining shaffofligi: Moliyaviy operatsiyalar, tenderlar va xizmatlar bo'yicha ochiq ma'lumotlar bazasi yaratish korrupsiyani kamaytiradi.

b. Ta'lim tizimini isloh qilish

- Halollik tamoyillarini targ'ib qilish: Maktab va oliy ta'lim muassasalarida halollik va mas'uliyatlilikni targ'ib qiluvchi dasturlar joriy etilishi lozim.

- Korrupsiyaga qarshi ta'lim: Talabalarga korrupsiyaning zararli oqibatlari haqida ma'lumot beruvchi maxsus kurslar tashkil qilish.[2]

Xulosa. Ijtimoiy muhit korrupsiyaning shakllanishida va rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Bu muhitni sog'lomlashtirish uchun qonun ustuvorligi, ta'lim tizimidagi islohotlar va madaniy qadriyatlarni qayta shakllantirish kabi kompleks yondashuv talab etiladi. Korrupsiyaga qarshi kurash nafaqat davlat siyosatining, balki butun jamiyatning asosiy vazifasi bo'lishi lozim.[3]

Xulosa qilib aytganda, korrupsiya umuman uchramaydigan mamlakatlar yo'q emas! Guruch kurmaksiz bo'lmaydi deganlari shu bo'lsa kerak. O'ylaymanki, har bir shaxs, jamiyatimizdagi har bir qatlam buning uchun o'z hissasini qo'shsa, biz korrupsiya deyarli uchramaydigan mamlakatlar safiga bimalol qo'shila olamiz. Albatta, buni huquqiy ongni shakllantirmay amalga oshirib bo'lmaydi. Zeroki, har bir erkin fuqaro o'z huquqlarini yaxshi bilmasa, undan to'laqonli foydalana olmaydi va bilimsizligi, huquqiy salohiyati past bo'lganligi sabab o'zining shaxsiy huquq va erkinliklaridan qay tarzda foydalanishni bilmaydi, mansabparast, ochofat davlat organlarida qo'lida o'yinchoq bo'ladi. Korrupsiya rivojlangan davlat jaholatga yuz tutadi, aholi tinchligi buziladi. Hammamiz qo'lni qo'lga berib, bir yoqadan bosh chiqarib bu taraqqiyot kushandasi bilan birgalikda kurashaylik!

Tadqiqot bo'yicha tavsiyalar

1. Jamiyatning barcha sohalarida korrupsiyaga qarshi kurashishning mustahkam tashkiliy-huquqiy asoslari yaratilib, korrupsiyaga qarshi kurashishni tahkil etish ;

2. Talaba va yoshlar o'rtasida korrupsiya tushunchasi haqida tadbirlar, davra suhbatlar o'tkazishni tashkil etish;

3. Odob-axloq komissiyasi faoliyatini tashkil etish yo'llari, vazirliklar tizimida manfaatlar to'qnashuvining oldini olish choralari;

4. Korrupsion harakatlar to'g'risida xabar berish boshqa tashkilotlar bilan hamkorlik masalalarini olib boorish chora-tadbirlari;

5. Korrupsiyaga qarshi kurashish uchun o'quv-uslubiy qo'llanmalar ishlab chiqish va seminarlar o'tkazish;

6. Korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha xorij tajribalarini o'rganish va tarjima va tahlil qilish va jamoatchilikka keng targ'ib qilish;

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Axrarov B.D. Boshqaruv tartibiga qarshi mansabdorlik jinoyatlari uchun javobgarlik muammolari: Yurid. fan. dokt. .dissertatsiya. – T., 2008. – B.143-146.
2. Ismailov I., Muxtorov J. S., Xo‘jaqulov S. B. Korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar profilaktikasi: O‘quv qo‘llanma//mas’ul muharrir yu.f.d., prof. Q. R. Abdurasulova. – T.: O‘zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2017.
3. Nurmuhammedova G.B. “Korrupsiyaga qarshi kurashish yo‘nalishlari va usullari tahlili// O‘zbekistonda ilmiy- amaliy tadqiqotlar mavzusidagi 20-ko‘p tarmoqli ilmiy masofaviy onlayn konferensiya materiallari to‘plami, 30 sentabr 2020-yil.- Toshkent: Tadqiqot.- 2020, B. 18-21
4. Qobilov SH.R. Korrupsiya: sabablari, shart-sharoitlari va oldini olish yo‘llari.Monografiya.–T.:O‘zbekistonRespublikasiIIVAkademiyasi. 2019.
5. Tojiboev Q. Mansab mavqeini suiiste’mol qilish yo‘li bilan o‘zgalar mulkini talon-taroj qilganlik uchun avobgarlik. – T.: TDYUI, 2004. – B. 13.
6. Zakirov B.E. Korrupsiyaga qarshi kurashishning huquqiy asoslari va ularni takomillashtirish yo‘llari. // Korrupsiyaga qarshi kurashish – jamiyat va davlat xavfsizligining garovi. – Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari (2015 yil 26 noyabr). – Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2016. – 367 b. 44-45b.
7. <http://www.gov.uz>